

Kai Ekholm

Mies
jolla oli
Matti
Klingen
kasvot

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Alfred Kordelinin säätiö ja Otavan Kirjasäätiö
ovat tukeneet teoksen kirjoittamista.

Lainaukset lukujen alussa ja tekstissä ovat
Matti Klingen, ellei toisin nimetä.

© Kai Ekholm ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

ISBN 978-951-1-47941-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

Kirjallisen ihmisen elämä on parantumaton tauti.

Johann Wolfgang von Goethe

Harmistuttko kun ette ymmärrä minua?

Loukkaanko teitä, kun ette ymmärrä?

Eeva-Liisa Manner, Orfiset laulut

SISÄLLYS

- I** ILTAPÄIVÄ KIRJASTOSSA, TEETÄ JA MUISTOJA 15
- II** PROFESSORIN VIIMEINEN KULKUE 27
- III** KOLME MUSKETTISOTURIA 41
- IV** NENNO SUOLAHDEN ESIKUVALLISUUS 52
- V** SIVISTYNEISTÖÖN KUULUMISEN
VELVOITTAVUUDESTA 61
- VI** VALVOJAN MENETYS, TRAUMAT JA KAIPUU 66
- VII** TANNERIN SEMINAARIA JA
NATIONALISMIA VASTAAN 69
- VIII** MIELIPIDEVAIKUTTAJAKSI
TOTUUSBISNEKSEEN 79
- IX** INTELLEKTUELLIT ASETETAAN
PITUUSJÄRJESTYKSEEN 113
- X** POLIITTINEN KLINGE 145
- XI** KIRJOITTAVA MINÄ 164

XII	OHJAAJANA JA OPETTAJANA – KLINGEN AKATEEMINEN PERINTÖ	285
XIII	ARBITER ELEGANTiarum JA VOX POPULI	301
XIV	KANSAKUNNAN YLIMINÄ POISTUU <i>IN MEMORIAM</i>	332 339
XV	MATTI KLINGE AIKALAISTEN SILMIN Klingestä sanottua Klingen sanomaa	347 465 473
XVI	KIRJALLISUUS JA LÄHTEET Kiitokset Lukukohtaiset lähteet	475 475 479
	Teoksessa käytetty arkistoaineisto, bibliografiat ja kirjallisuus	499
	Matti Klingen tuotanto, luottamustehtävät ja palkinnot Henkilöhakemisto	507 514

Satelliitit hallitsevat eteläistä Suomea. Yksi niistä tallentaa Helsingin rantaviivaa.

Pieni pikseli liikkuu Ullankatua pitkin, siirtyy Unioninkadulle ja suuntaa kohti kaupungin historiallista keskustaa. Parisataa vuotta sitten tässä on ollut pelkkää kalliota, kunnes keisari Aleksanteri I allekirjoitti 8. huhtikuuta 1812 käskykirjeen, ja Helsingistä tuli Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Nikolainkirkon rinnalle rakennettiin Senaatin linna ja Aleksanterin yliopiston päärakennus mäenpäälisine kirjastoineen.

Nyt pikseli on saapunut torille. Se viipyy hetken paikallaan, suuntaa kohti yliopistorakennusta ja katoaa sen sisään.

Helsingin yliopiston syyskauden avajaiskulkue järjestäytyy päärakenuksen toisessa kerroksessa. Rehtorit, kansleri, hallintojohtaja, dekaanit, professorit ja kaksi ylikirjastonhoitajaa saapuvat käsiohjelmassa määritellyille paikoilleen. Heidän taakseen asettuvat täysinpalvelleet professorit.

Emeritusprofessori Matti Klinge saapuu täsmällisesti, ei koskaan liian varhain. Hän ottaa paikkansa kätelemättä ja hymyilemättä, nyökkää puoli senttiä ja huomauttaa ohi kulkiessaan, että tohtorinhattua pidetään ryhdikkäästi vasemmassa kädessä lyyra menosuuntaan eikä veltosti sukuelinten kohdalla.

Klinge on pukeutunut hillityn tummaan pukuun, paidassa on kontrastikaulus. Takin käänteessä voi nähdä *boutonin*, komentajan kunniamerkinapin. Rintataskusta pilkistää puuvillainen taskuliina. Mansetinnapit näkyvät. *Civis academicus*.

Rehtori Jukka Kola esikuntineen johdattaa kulkueen päärakennuksen juhlasaliin. Hän kantaa ornaattiaan: purppuraista rehtorinviittaa ja kultakäätyjä. Kolan musiikkivalinta itsenäisen Suomen satavuotisjuhluvuoden kulkuemusiikiksi on säkkipillimusiikkia, johon Kola lienee saanut idean lomamatkallaan tai fanittamansa jalkapallojoukkueen kotisijoilta. Rehtori ei mainitse puheessaan isänmaan juhluvuotta. Klinge asetovereineen vajoaa tyrmistykseen.

Klinge, Anto Leikola ja Pentti Saarikoski istuivat täällä syyskuussa 1954 tuoreina ylioppilaina kuuntelemassa rehtori Paavo Ravilan avajaispuhetta, jossa mainittiin kolme länsimaisen kulttuurin kriitikkoa: Karl Marx, Søren Kierkegaard ja Friedrich Nietzsche.

Sen jälkeen Klinge on ollut jokaisessa avajaistilaisuudessa. Rehtorin olisi pitänyt mainita nämä kolme työn sankaria. Tähän saliin ja yliopistoon konkretisoituu käsitys sivistyneistöstä yhdessä tilassa. Sivistys on siellä, missä Klingekin – ei Turussa, Tampereella tai Jyväskylässä.

Nuorälyköt kuuntelivat henkeään pidätellen rehtorin puhetta. Paavo Ravila korosti Marxin, Kierkegaardin ja Nietzschen kohottamaa individualismia ja antiikin perintöä kansalaishyveiden ja sopusointuisen ihmisen ihanteen kantajana. Oikeistolainen Ravila kävi tulevaa, vuoden 1956 presidentinvaalikampanjaa eikä kaihtanut kommunismin solvaamista. Osa puheesta meni kolmikolta ohi, mutta he häikäistyvät sen retoriikasta. He olivat nuoria ja janosivat kokonaista maailmankuvaa. He liittyivät seurueen jatkoksi avajaisjumalanpalvelukseen ja teelle yliopiston kahvioon, josta tuli myöhemmin runoilija Saarikosken estradi.

Rehtori Kola päättää ponnettoman puheensa.

Juhlasaattue poistuu salista, ja parvelta soitetaan kulkuemusiikkina *lambadaa*. Klingen kasvot jäätyvät. Sen jälkeen yliopisto hakee siunausta tieteelliselle satokaudelle Tuomiokirkosta, jonne sen henkilökunta marssitetaan kuulemaan saarnaa ja veisaamaan virsiä. Klinge istuu edessäni. Hän on pieniluinen, siro mies, joka käyttää värillistä kasvovoidetta. Hänen kyntensä on manikyroitettu, kynsinauhoihin on jäänyt hieman vihreää väriä maalausharrastuksen jäljiltä. Klingeä yliopiston ja kirkon sopuisa liitto ei häiritse millään tavalla. Hän on eronnut kirkosta ja liittynyt siihen takaisin. Kohtaamme ensimmäisen paradoksin:

maailma on sellainen, jona hän on sen saanut, vaikka hän kertoo olevansa asioita muuttava radikaalihumanisti ja valistuksen jälkeläinen.

Luetaan Isä meidän -rukous. Klinge sulkee silmänsä, ristii kätensä, kumartuu ja rukoilee puoliääneen latinaksi: *Pater noster qui es in caelis*.

Siirrymme kirkosta rehtorin vastaanotolle. Tohtorinhatut asetetaan niille varatuille hyllyille. Monilla on hatun hikinauhassa virttynyt nimikortti. Paikalla on maan ammattiälymystö, joka ei pidä itsestään ääntä. Kolan puhe puistattaa yhä Klingen seurapiiriä, eivätkä juhlatkaan olleet riittävän juhllaiset. Klinge kuvailee seurueelleen, millaista oli sisääntulomusiikki, kun hänet promovoititiin maisteriksi. Kaikki nyökkäävät, Herra Seremonia.

Klinge kertaa vielä tyytymättömyytensä Suomi 100 -juhlintaan, sillä Suomi on hänelle paljon pidempi projekti. Tästä hän on kirjoittanut... hän mainitsee termit keisariaika, keskusta – periferia, en kuule kaikkea, sillä jonotan mansikkakakkua ja kahvia. Palaan ja hän kertoo tulleen syrjäytetyksi juhlatoimikunnassa. Tätä lähemmäs sivistyksen piiriä ei voi päästä. Olen ensimmäisessä luokassa toisen luokan lipulla.

Ohjaan Klingen sivummalle. Onko hän tyytyväinen arkistonsa tilanteeseen? Olemme valmistelleet vuosia sen siirtymistä Kansalliskirjastoon. Emme ole vielä saaneet kaikkein pyhintä: hänen 1950-luvun käsikirjoitettuja pieniä mustia päiväkirjojaan, joissa ”Benedictus” Saarikoskikin esiintyy. Hän on pitänyt vuosikymmenet näitä yksityisiä päiväkirjoja. Niiden rinnalla hän on julkaissut sarjaa, jota hän kutsuu julkiseksi päiväkirjaksi. Ne eivät ole oikeastaan päiväkirjoja, vaan Klingen pää-äänenkannattajia.

Klinge nyökkää hyvästiksi ja pahoittelee poistuvansa kokoukseen, ja illalla on vielä esitelmä. Hämmästelen tätä, ja hän tokaisee lähes tylästi ”Eiväthän ne vastuut mihinkään siitä (eläköitymisestä) häviä!”

Sovimme tapaamisesta hänen kotonaan, jossa hän lupaa esitellä nämä pienet mustat päiväkirjat.

Iltapäivällä Klinge kokousta Helsingin kaupungin historiatoimikunnan puheenjohtajana. Siinä tehtävässä hän on ollut parikymmentä vuotta Eino Jutikkalan jälkeen. Tyypillinen Klingen ikaikainen nau-

tinta. Paikalla ovat tohtorit Erkki Tuomioja, Martti Häikiö, Seppo Aalto ja Laura Kolbe.

Klingeä kohdellaan kuin kaupungin kantaisää, vaikka hän on ensimmäisen polven helsinkiläinen. Hänen isänsä Paul Klinge syntyi Pietarissa.

Kokouskahvit ja pullat nautitaan ennen ohjelmaa. Klinge huolehtii, että astiat korjataan pois ennen varsinaista kokousta. Syöminen on lievästi epämiellyttävä kehollinen oheistoiminto, joka kuuluu tapakohteliaisuuteen, mutta ei tieteelliseen seurusteluun.

Jäsenet raportoivat käsikirjoituksensa valmistumisesta ja Klinge kiittelee nyt vuolaasti erästä tekstiä Helsingin arkkitehtuurista. Se onkin perusteellinen ja hyvin kirjoitettu. Hän on itse kirjoittanut historiasarjaan teoksen *Pääkaupunki – Helsinki ja Suomen valtio 1808–1863* (2012) ja aikoo tehdä teemasta vielä toisenkin osan. Siitä ei tule mitään; se tarina kerrotaan kirjan lopussa.

Illalla vastaan tulijat näkevät Esplanadilla vanhemman herrasmiehen ruskeassa takissa ja hatussa. Yhden miehen kulkue etenee kuin Kölnin katedraali.

Me näemme hänet, mutta emme tunne häntä. Hän on seinätön kirjasto, joka kuljettaa sivistystä kansakunnalle. Iltakuudelta Klinge pitää vielä esitelmän yliopiston alumneille aiheesta *Eurooppalaisuus ja Suomi*. Hän ilahtuu, ettei paikalla ole myssypäisiä resupekkoja, jotka raahustavat paikalle lattemukinsa kanssa. Muuten hänen olisi huomautettava, ettei luento ala ennen kuin nämä häiritsevät tekijät poistetaan salista (”Hattu pois!”). Hän siteeraa yleisölleen Proustia ranskaksi eikä välitä suomentaa pitkää näytettä, sillä jokaisen pitäisi osata ranskaa. Ainakin ymmärsivät, että hän puhui heille ranskaa.

Kotonaan Klinge on yhdeksän jälkeen, hän nauttii iltateen, merkitsee tapahtumat päiväkirjaansa (”Onko tämä enää minun yliopistoni?” – pienellä alkukirjaimella) ja viimeistelee vastineen, jonka hän lähettää lehteen. Hän on ärtynyt, koska *toimittajatar* on ymmärtänyt hänen ajatuksensa täysin väärin. Hän tietää, ettei vastinetta koskaan julkaista ja liittää sen päiväkirjoihinsa.

Näitä päiviä Klingelle kertyi yli kymmenentuhatta.

I

ILTAPÄIVÄ KIRJASTOSSA, TEETÄ JA MUISTOJA

Lukeminen on ystävyyttä, mutta vilpittömämpää.

Marcel Proust

Helsingin empirekeskustasta on Klingen kotiin Ullankadulle reipas vartin kävelymatka. Maa on marto ja karkea kuin rohdinpaita. Unioninkatu julistaa valtakadun loputtomuudella Venäjän imperiumin ja Suomen suuriruhtinaskunnan yhtenäisyyttä. Kävely nostattaa ajatuksia Suomesta, Venäjästä, Klingestä ja hänen kirjoistaan.

Arkkitehti Gustav Estlanderin piirtämän Villa Solskenin sisään-tulo ja rappukäytävä esittelevät kauniita jugendyksityiskohtia. Tämä osa kaupunkia on *demos*, kelvollinen alue, jossa professori voi liikkua ja elää.

Heidän kodissaan on vierailut diplomaatteja, oppineita ja tieteellisiä avunsaajia. Lukeudun jälkimmäisiin. Isäntä vastaanottaa eteisessä pikkutakkisillaan ja kravatissa. Kenkiä ei pidä riisua. Klinge toteaa ironisesti, että he ovat talon köyhimmät, heillä on vain tämä asunto. Samassa rapussa asui pääkonsuli Heikki Tavela, kauppaneuvos Paukun esikuva, joka haettiin lounaalle hopeisella Jaguarilla.

Eteisessä tervehtii peltinen kyltti PLACE DE KLINGE, muisto Sorbonnen vuosilta.

Kuin selityksenä moitteettomalle kotiasulleen Klinge kertoo: ”Minut opetettiin lapsena prässäämään housuni, kiillottamaan kenkäni, kampaamaan tukkani ja katsomaan, että kynnet ovat siistit. Sitä odotettiin sen ajan pojalta. Olen käyttänyt kravattia kaksitoistavuotiaasta.”

Ikkunasta piirtyy Venäjän suurlähetystö ja sen jyrkät rauta-aidat. Lähetystön katto on täynnä satelliittiantenneja. Olohuoneeseen kantautuu autojen vaimea humina.

Huoneisto on kaunis ja valoisa ja täynnä *hylly-ystäviä*. Niitä on olohuoneen lehmüksenvihreässä salongissa, sen kokoseinän hyllyssä, täysi seinällinen makuuhuoneessa ja työhuoneessa lattialle ryöppyävinä kasoina. Klinget asuvat tilavasti ja mukavasti, tavallista akateemista perhettä väljemmin. Kadehdittavaa oppineiden vaurautta, itsenäisyyttä ja harkittua boheemiutta.

Olen saanut vierailta maailman hienoimmista kirjastoissa Vatikaanin kirjastosta Kongressin kirjastoon. Olen pitänyt kädessäni Hokusain maa-lausta, Andrei Rublevin ikonia ja James Joycen kouluvihoille kirjoitet-tuja *Ulyssesin* ja *Finnegans Waken* käsikirjoituksia. Ptolemaioksen kar-tat ja Agricolan teokset ovat olleet työhuoneeni lähetyvillä. Olen saanut vastaanottaa Georg Henrik von Wrightin ja Max Jakobsonin kirjaston ja hankkinut monia *inkunaabeleita* eli kirjapainon alkukauden painatteita.

Silti jokainen elävä kirjasto sävähdyttää. Kirjasto ei ole humanistille pelkkä kirjakokoelma. Se on mitä hän on. *Klingearium*. Jokaisessa kir-jastossa on pala maailmankirjastoa.

Seisomme kirjoitetun kirjallisuuden päällä. ”Minulle elämä ilman kirjoja on mahdoton ajatus”, Klinge toteaa ja katsoo ympärilleen kuin haluaisi tanssia lähimmän hyllyn kanssa. ”Elän kirjojen kautta. Se on paljon enemmän kuin internet. Googlaamalla saa tietoa ja yksityiskoh-tia, mutta ei vastaavaa näkemystä kuin kokonaisen kirjan lukemalla.”

Nautimme vahvaa samovaarihenkistä teetä ja saan eteeni rapean vii-nerin. Muistan, että tee on myös proustilainen viittaus, mestari nautti Madeleine-leivonnaisensa lehmüksenkukkateen, tisanen, kanssa.

Insinöörillä on kello, lukijalla aika. Klinge kertoo rentoutuvansa vai-monsa Marketan kanssa lukemalla ääneen Volter Kilven *Alastalon salia*.

Sekin hienostuneen rahvastava viittaus Proustia alkukielellä lukevaan perheeseen. Hälventääkseen kiusallista hiljaisuutta hän toteaa luke-neensa äskettäin alkukielellä myös yhden Maigret-salapoliisiromaanin.

Työ- ja lukurauha on rikkumaton. Professori ei viihdettä tarvitse. Piskuinen televisio on keittiössä, ja siitä hän katsoo joskus taidehistoriallisia dokumenttisarjoja. Hän pitää Hercule Poirot -filmeistä, kenties belgialaisen, ranskaksi aksentoivan päähenkilön vuoksi. Keittiössä on myös pieni höyläpenkki lastenlapsille, vasara, saha ja lasten piirroksia. Isovanhempien iloja. Lähellä ovat maalausvälineet, kangas ja teline. Hän on nopea maalaja, kerrotaan.

Ruokasalin pöydällä näen käsin kirjoitetut pienet mustat päiväkirjat, joiden yksityisyyttä Klinge vartioi. Aikanaan ne luovutetaan Kansalliskirjastolle, kunhan hän ja poika Yrjö Klinge käyvät ne huolellisesti läpi. Näihin Klinge viittaa muistelmissaan: ”musta vihkoni 1955–56”. Myöhemmin kokoelma-asiantuntijat tulevat tänne siirtämään keittiön syvistä kaapeista mappikaupalla kokoelmakansioita, kirjoita sekä laajan mapiston reseptiä eli Klingeä itseään koskevia kirjoituksia, joita hän on kerännyt koko ikänsä. Eräs mappi on merkitty *Le lettres du fou*, hullujen kirjeet.

Koti on ollut kirjallisen työskentelyn, ystävyyksien ja edustamisen tila. Klinge tiedetään kosmopoliitiksi, joka on tavannut diplomaattien merkkihenkilöitä, kun nämä piipahtavat Helsingissä. Kun Ranskan presidentti Valéry Giscard d’Estaing vieraili Kekkonen vieraana, Klinge hääri kääntäjäkuiskaajana presidenttien takana. Hän toteaa palvelleensa isänmaata monien lautasten äärellä ja isännöineensä kodissaan Suomessa työskennellyttä diplomaattikuntaa. Diplomaatit ovat monesti yksinäisiä ja kaipaavat kutsuja ja seuraa, hän selittää. Ei ole salaisuus, että Klingeä on nuorena kyselty ulkoministeriön palvelukseen, ja nykyisin hänen poikansa Renne toimii ulkoasiainministeriössä.

Kirjastossa on järjestystä, mutta se saa elää omaa elämäänsä. Kirjoille ei tehdä sulkeisia, kädenmitan päässä ne rientävät avustamaan kirjoitustyössä. ”Muutimme tänne vuonna 1985 ja kirjakokoelmamme vei jo silloin huomattavan tilan. Nykyistä laajuutta ei ole mitattu, valistunut arvaus voisi olla 200 hyllymetriä.”

Kun hyllymetrille asetetaan 30 kirjaa, tuo merkitsee yli 6 000 teosta. Uskoisin, että huoneistossa on yli 10 000 teosta. Luokitus on isännän mieltymysten mukainen. Tässä on kotimaista *academicaa*, tuolla ranskalaista ja eurooppalaista taidetta, kirjataiteen merkkiteoksia, vanhaa latinankielistä kirjallisuutta ja Venäjän historiaa. Klinge lukee alati, useita lehtiä ja kirjan päivässä, viidellä kielellä. Pöydällä ovat *Le Monde*, jota hän on tilannut yli 40 vuotta, ja *Frankfurter Allgemeine*. Molempiin hän viittaa päiväkirjoissaan.

Klinge on asunut ikänsä Helsingissä, pois lukien ”formatiiviset” työvuodet Sorbonnen yliopistossa. Elämä on Suomessa ollut riittävän sisällökästä, ja monet matkat ovat rikastaneet sitä. Hän on pietarilais-henkisen pääkaupungin, klassisen kulttuurin ja sivistyneistön kuvaaja, silmä väkijoukossa. Hän kertoo rakastavansa *dead lineja*, sillä ne ottavat hänet tosissaan.

Kirjoittavaan Klingeen liittyy Pliniuksen velvoittava periaate: *Nulla dies sine linea*, ei päivää ilman riviä. Kyseessä ei ole tuottavuuden maksimointi, vaan humanistisen nöyryyden harjoitus. Tänäpäin, tässä hetkessä. Se kertoo, kuka olet ja mitä haluat olla. Grafomaaniksi kutsutaan sitä, joka ei voi elää kirjoittamatta.

Huolellisella suunnittelulla syntyy itsestään selviä kirjoja, löytöretkillä syntyy uutta ja kestäväää kirjallisuutta. Klingessä oli kumpaakin: akateemisen oppineisuuden osoittamisen jälkeen hän ryhtyi löytöretkeilijäksi, harjoitti *serendipityä* ja heittäytyi lempiaiheisiinsa.

Klinge oli viritetty ase sivistyksen ja kirjan puolesta. Hän halveksi numerollisuutta vailta sisältöä ja ideaa. Hän oli moralisti ja oikeassa. Muutenhan hän ei kirjoittaisi.

Hän oli julkaissut 80-vuotispäivänsä aikoihin kuutisenkymmentä kirjaa. Tosin eri painokset ja osuudet nostavat määrän kolmeensataan. Niissä hän on halunnut tarjota Suomen historiaa syventävää aineistoa. Suomalaista aatehistoriaa ja kansallista identiteettiä. Ja hänet itsensä sitä tulkitsevana hahmona.

Lapsena tai nuorukaisena Klinge ei elänyt keskivertoa duunarielämää. Kesäisin sai keskittyä opiskeluun ja lukemiseen. Klinge mainitsee lapsuutensa kirja-aarteeksi *Hipsuvarvas autiolla saarella* -tarinan,

joka oli lastenmukailu *Robinson Crusosta*. Nuoruudenlukemistoon, *juveniliaan*, kuului kevyempää seikkailukirjallisuutta, jota sai kesäisin ahmia klassikkojen lomassa mielin määrin. Topeliuksen *Välskärin kertomukset* hän luki yhdeksänvuotiaana, ja sarja teki pysyvän vaikutuksen. ”Eihän sitä lapsena ymmärtänyt kaikkia asioita, mutta Topelius on niin taitava, että kaikki ikäluokat löytävät kirjasta jotain.”

Kirjakaupoista lähetettiin porvariskoteihin näytteitä ja ostoksia lähettipoikien mukana. Eräänä jouluna Klinge oli muutaman päivän Akateemisen juoksupoikana, koska tunti keskustan osoitteet.

”Joulut olivat kirjojen ja lukemisen juhlaa! Kaikki saivat lahjaksi kirjoja. Ja joululomat oli pyhitetty lukemiseen!”

1950-luvun alussa Akateeminen Kirjakauppa sijaitsi Stockmannin tavaratalossa, ja sieltä ostettiin koulukirjat. Koulukas ihaili Stockmannin modernia sisustusta: liukuportaita, pyöröovia ja univormupukuisten tyttöjen kuljettamia nopeita hissejä. Mannerheimin saattoi vielä 1940-luvun puolella nähdä menossa parturiin ja manikyysiin.

Klingellä on paikkamuisti. Koemme proustilaisia hetkiä, kun hän muistelee, missä oli Stockmannin päärakennuksen Akateemisen 1950-luvun myyntipöytä, jolta hän löysi *Hansa Welt Atlaksen*, ja mistä ensimmäisen *Petit Laroussensa* ja minikokoiset saksan sanakirjat. Hän muistaa keltakantiset ranskalaiset romaanit ja kovakantiset siniset englantilaiset sidokset. Hän muistaa kartastot ja matkakirjat, suuret haku-teokset ja sarjat, kotimaiset romaanit ja muistelmakirjallisuuden osastot. Kaiken tämän sodanjälkeinen kirjatulva tuotti.

Klinge muistelee rakkaudella opettajaansa Eero Saarenheimoa, josta tuli radiomies, tietokirjailija ja nimiprofessori. Klinge laskee intellektuaalisen elämänsä alkaneeksi neljäntoista ikäisenä Saarenheimon antaessa viidesluokkalaisilleen sivistyksen perusneuvoja.

Moni liikuttui, kun vuonna 2018 Saarenheimon siunaustilaisuudessa 82-vuotias Klinge ja 81-vuotias Anto Leikola laskivat rinnan kukat 99-vuotiaana kuolleen opettajansa arkulle.

Alvar Aallon piirtämän Akateemisen Kirjakaupan uusi rakennus muodostui vihkimisen jälkeen vuonna 1969 Klingen tärkeäksi kirjakaupaksi.

Eino E. ”Nenno” Suolahti, jo aiemmin Klingen opettaja ja suosija, oli tullut kirjakaupan johtajaksi vuonna 1966. Avajaisten kunniavieraksi saapui rouva Sylvi Kekkonen. Suolahti oli rouva Kekkosta vastassa, kun tämä saapui juhliin. Suolahti kertoi Alvar Aallon nimittäneen kirjakauppaa *kirjastoksi*.

Helsingin *beau monde* iskeytyi Klingen tajuntaan juuri Suolahden kirjoitusten ja persoonan kautta. Klinge imi kaupunkijuoruja, hän muistuttaa, että koko 1700-luvun kulttuuri oli voltairelaisessa mielessä juorujen kulttuuria. Tämä on olennaista: kirjatieto ja bulevardien tarinat kulkevat sovussa hänen elämässään.

Yliopisto oli täynnä juoruja ja huhupuheita, jotka liittyivät meritokratian sisäiseen järjestykseen. Klinge mainitsee ”Blomman” (Yrjö Blomstedt) ja ”Nennon” erinomaisina luonnehdintojen ja juorujen kertojina. Myös Klingen kirjat ovat ihmissuhdetarinoita, *feuilleton* tai *talk of the town*, kaupunkijuorujen ja sukupohdintojen kokonaisuuksia. Hän on myös korkean tason juorukirjailija, ja me nautimme siitä. Yksityisellä ja yleisellä ei ollut koskaan suurta eroa.

Maailma ei todellakaan lepää rationaalisen, kirjoitetun logoksen, vaan ei-rationaalisen, oraalisen mythoksen varassa!

Akateemisen Kirjakaupan parhaita myyntitykkeitä olivat Klinge, Jörn Donner, Eeva Joenpelto, Eeva Kilpi ja Laila Hietamies (myöhemmin Hirvisaari). Donner oli Klingeä suositumpi. Kirjakauppias Stig-Björn Nyberg muistelee, että kun Donner kirjoitti Fazerin 100-vuotishistoriikin, sitä myytiin saman tien sata kappaletta ja kirjatalo oli täpötäysi.

Vanhemmiten Klinge kulki kaupan myyntitiskeillä ja valvoi, olivatko hänen kirjansa edustavasti aseteltuja, tarpeen tullen hän kohensi niitä. Häntä suretti myöhemmin Akateemisen Kirjakaupan nykyrapio. Siellä kun oli valtavan hieno venäjänkielisen kirjallisuuden osasto! Mutta siitähän on jo yli puoli vuosisataa...

Professorimme on valon kauppamies, joka on kantanut matkoiltaan laukkukaupalla tietoa. Ulkomailta on kertynyt valtavasti kirjoja, kirja-kaupoista ja antikvariaateista. Kirjastojen poistohyllyistä on löytynyt paljon arvokasta, jota isäntä on pelastanut periaatteellisista syistä, etteivät joutuisi ”väärauskoisten” käsiin. Mitään erityisalaa hän ei ole nimenomaisesti kerännyt, kaikki hyvä ja kaunis on ollut samalla tavalla kiinnostavaa.

Työtoveri Rainer Knapas muistuttaa, että Klingellä oli erinomainen historiallisen materiaalin havainnointikyky. ”Hän osasi yhdistää perinteiseen tutkimusmateriaaliin hyvin erilaista kirjallista ja kaunokirjallista materiaalia, jota ei yliopisto-opinnoissa opetettu.” Klingeä kiinnosti ns. vaikutushistoria, *Wirkungsgeschichte*, myös kaunokirjallisuuden vaikutus historiaan. Kirjallisuus edusti rajatonta liikettä taakse ja eteen.

Tutkimme runsaita kirjahyllyjä. Keräily on kohdistunut kulttuurihistoriaan, poliittiseen historiaan ja taiteisiin. Vanhimmat kirjat ovat 1500-luvulta.

Klingen sivistysetuna oli lapsuudesta periytynyt rakkaus kaunokirjallisuuteen, ja hänellä oli myös varhaisia kirjallisuuden opintoja. Hän lukee uudestaan *Anna Kareninaa*, *Sotaa ja rauhaa*, *Seitsemää veljestä*, Racinen näytelmiä, Montaignea, Montesquieu'tä ja kesäisin rakasta Topeliusta ja Dumas'ta.

Ahdetuista hyllyistä hän poimii innostuneena loistoyksilön: ”Tässä on Hagelstamilta ostamani Tacituksen editio vuodelta 1687, julkaistu Pariisissa *ad usum delphini*, kruununprinssille, mikä on korkean laadun tae.”

Kirja on muistiolento, paljon enemmän kuin sisältönsä. Tässäkin se kertoo oppineisuuden perinteestä: teksti, laajat nootit, *notae*, ja selitykset, *explicatio*. Kirjaa rikastavat painoasu ja sidos, tekijä, tilaaja, ja kaikki edelliset omistajat ja lukijat.

Ja nyt hän.

Keräilijät ovat kirjastojen keino lisääntyä

Kaikki, nimenomaan kaikki, täällä olevat kirjat tarjoavat aineistoa omiin kirjoihini tai opetukseen, kuvituksiin tai vain lukemiseen!

Tallennamme historiaa samalla tavalla kuin parisataa vuotta aiemmin: haastattelujen, muistilappujen, esineiden ja arkistojen avulla, mutta tarvitaan lisäksi viivyttävä ja yhdistävä mieli.

Emme voi ottaa vastaan kenenkään totuutta, joudumme luomaan sen itse.

Kirjasto on humanistin laboratorio ja hiukkaskiihdytin. Tämä on Klingen lempiaiheita. ”Humanisti tarvitsee omia kirjoja, pysyvästi käsille saatavia, muistilipuin merkittäviä, mukaan otettavia kirjoja. Kirjojen kanssa työskentelevän ihmisen – opettajan, tutkijan, toimittajan, monen muun – täytyy välttämättä omistaa kirjoja, sekä käytännöllisistä syistä että henkisen tasapainon ja turvallisuuden vuoksi. Tieteellinen työ ei ole sitä, että luetellaan positiivisia faktoja peräkkäin, tarvitaan rajatonta mielen tiedostojen täydentämistä ja selaamista selittävien assosiaatioiden etsimiseksi, sen hahmottamiseksi, miten irralliset tiedonkappalet liittyvät toisiinsa ja selittävät toisiaan.”

Klinge toteaa historioitsijan olevan jälleenlöytäjä, pala muistelun ketjussa. Päiväkirjassaan *Niin siinä kävi* (2018) hän korostaa, että todellinen humanisti on kapellimestari tai taiteilija, joka esittää jo tunnetun asian uusin painotuksin.

Victor Hugo lukitsi ulkovaatteensa kaappiin, ettei pääsisi kirjoittamiselta karkuun. Klingellä on päinvastainen ongelma. *Otium sapientis*, humanistin viisas lepo, ei tässä työpajassa tule mieleen. Kysyn, miksi hän yhä kirjoittaa: ”En osaa mitään muuta.”

Koti on ollut yhden perheen kirjatoimitus, sillä vaimo Marketta Klinge on entinen WSOY:n kustannustoimittaja, kääntäjä ja Klingen teosten tärkeä editori, jonka roolia ei ole riittävästi nostettu esiin. Poika Yrjö Klinge on avustanut kirjastossa, arkiston järjestämisessä ja teosten kuvatoimittajana.

Klingelle tärkeitä

Arvid Järnefelt: *Vanhempieni romaani*. ”Suomalaisen Tolstoin inhimillisuus.”

Volter Kilpi: *Alastalon salissa*. ”Kerronnallisesti ainutlaatuisen laaja psykologis-humoristinen teos.”

Marcel Proust: *Kadonnutta aikaa etsimässä*. Klingen muistelmien ensimmäisen osa on nimetty *Kadonnutta aikaa löytämässä*.

Jean Sibelius: *Viulukonsertto*. ”Nuoruuden suuria elämyksiä ja sellaisena toistuu.”

Lempisäveltäjä: Chopin.

Lisää höyryävää teetä, keskusteluun rauhoittunut ilmapiiri, mahonki-tuoleja, viherkasveja, gravyyrejä ja lukupöydällä voitonjumalatar Nike kannattelemassa lukulamppua. Tärkeitä mitaleita, pienenveistoksia, haalistuneita promootioiden laakeriseppeleitä ja kutsukortteja.

Kierrän kirjastossa ja erotan Snellmanin, Runebergin ja Topeliuksen kootut teokset, *Kansallisbiografian* selät ja *Valvojan* vuosikerrat 1880-luvulta alkaen. Ranskalaisen kirjallisuuden perusta, *Pléiade*-sarja hehkuu hivelevän kauniina.

Nyt Klinge viljelee itseironisesti *pluralis majestatis*: ”mielestämme *Runeberg och hans vänner* on Lars Huldénin paras nide.”

Kirjastossani näkee, miten tietoisesti tai sattuman kautta valikoidut kirjat ja kokemukset muuttuvat uusiksi kirjoiksi. Tällaista on elää bibliografista elämää.

Klinge korostaa, miten tärkeitä on assosiativisen ajattelun ravitsemiseksi löytää sellaista, mitä ei ole osannut etsiä, ”sellaista joka tulee intuition tietä. Luovassa työssä täytyy jättää mahdollisuus yllätyksille, arvaamattomille löydöille, kreatiivisille assosiaatioille.”

Scriptorium, kirjoittamisen pyhättö, on arkinen, ei vähääkään alttarimainen. Huoneessa ei ole kirjoituspöytää. Sen virkaa toimittaa huvittava, pukkien päällä tasapainoileva taso, jonka päälle on raivattu sija kannettavalle tietokoneelle. Kokonaisuus on häkellyttävän tilapäinen.

Silmien korkeudella kirjahyllyssä on teline, johon hän asettaa tutkittavan teoksen. Olen nähnyt Kongressin kirjastossa Rahmaninovin pähkinäpuisen kirjoituspöydän, jonka päällä olisi voinut pilkkoa vasikan.

Kaikki kuvastaa humanistin kevyttä kenttävarustusta ja nopean toiminnan joukkoja: on lähdettävä, kun asia kutsuu.

Suosittujen hyllyjen eteen on kulunut jalkapaikka, jossa isäntä on tutkinut kirjojaan. Peripateettinen koulukunta. Pohtiva kävely jatkui Ullanlinnan maisemissa lehmuksia ihaillen ja uskottujen kanssa keskustellen. Kun Alexander Stubb vitsaili professorien pitkistä kesälomista, Klinge kertoi kirjoittavansa joka hetki, vuoden ympäri, lomia vailla.

Kirjat ovat hänen elämänsä saavutus, sen vahvistavat myös hänen tuotantonsa kaksi bibliografiaa. Päiväkirjoissaan hän kertoo täydentävänsä teoksiaan *marginalialla*, reunamerkinnoilla. Hän pohtii, että monet kirjat pitäisi kirjoittaa ja julkaista uudelleen, mutta siihen ei ole enää mahdollisuutta.

Työhuoneessa on Nikolai I:n muotokuva ja hänen omia maalauksiaan. Muotokuvan voi ottaa kannanottona keisariajan merkityksestä. Nyt hän esittelee muistelmiensa käsikirjoitusta ja kertoo ylpeänä kuvituksen löytäneen omasta kirjastosta.

”Minua on arvosteltu noottien, kirjallisuus- ja lähdeviitteiden puuttumisesta kirjoissani. Viitteet ovat näissä huoneissa. Viittaaminen on *triviaa*; olen jo 1960-luvulla *Ylioppilaskunnan historian* tuhansissa nooteissa osoittanut, että osaan myös kirjoittaa lähdeviitteitä ja arvostaa arkistokokoelmia. Mutta tietenkin tarvitsen myös jatkuvasti muita kirjastoja, kaikkea ei voi sijoittaa kotiinsa. Tärkein on aina ollut Yliopiston kirjasto eli nykyinen Kansalliskirjasto, johon tutustuin jo ennen ylioppilasvuosia, sukututkimuksen merkeissä. Kävin myös paljon Rikhardinkadun kaupunginkirjastossa, joka aikanaan oli monipuolinen, intellektuellien harrastuspiirin koti.”

Keskustelemme vielä varsinaisesta työasiasta eli hänen arkistonsa luovuttamisesta Kansalliskirjastolle. Tämä on hänelle tärkeää: ”Sinne siirtyy henkilökohtainen arkistoni, päiväkirjat, kirjeenvaihto ja minua kos-

kevat lehtileikkeet. Yliopisto-opetukseen liittyvä aineisto on Yliopiston keskusarkistossa.”

Iltapäivä on tummentanut puiston lehmukset. Tehtaankadun tylyn-harmaa lähetystö seisoo rautaporttien takana. Päivän varsinainen työasia on hoidettu, ja olemme nauttineet teestä, keskustelusta ja kirjojen seurasta. Kävelen takaisin Kansalliskirjastoon, joka on kummallekin tärkeä, eri syistä. Klingelle se on ollut sivistyksen ja työnteon keskus, minut on palkattu tekemään työtä kulttuuriperinnön suojelemiseksi ja kartuttamiseksi.

Kansalliskirjastosta tuli hänelle *lieu de mémoire*, muistin tila.

Vahtimestarista lähtien jokainen tunsi Klingen. 1970-luvulla asiakkaiden piti täyttää punaiset tilauslomakkeet lukusalilainoille ja valkoiset kotilainoille. Lomakkeeseen piti kirjoittaa koko nimi, kotiosoite, puhelin, teoksen tiedot ja kirjan *signum*. Vain kaksi poikkeusta tehtiin, kun ei kehdattu vaatia. Tilauslomakkeissa luki E. Jutikkala ja Klinge. Kumpikin sai kirjansa.

Viimeisen työrupeaman kirjastossa Klinge vietti 1980-luvulla kirjoittaessaan Helsingin yliopiston historiaa kirjastorakennuksen Rotundan viidennen kerroksen työhuoneessaan. Kansalliskokoelmien tuntemus oli kotikenttäetu, ja hän teki mustekynällä pahvikortteihin viitemerkintöjä ja hyödynsi niitä koko ikänsä, silloinkin, kun häntä moitittiin lähteiden hylkäämisestä.

Ympyrä sulkeutui, kun perustimme Kansalliskirjaston kummit-nimisen ryhmän. Ensimmäisiä kummeja olivat Matti Klinge, Riitta Uosukainen ja bibliofili Ilkka Paatero. Klinge oli nimityksestään ylpeä ja saapui paikalle kirjaston tilaisuuksiin ja piti tarvittaessa puheen.

Klingen arkisto on nyt siirretty Kansalliskirjastoon Matti Klingen arkistokokoelmaksi. Siitä tuli hänen kirjallinen leposijansa. Klingen kirjastonkin pitäisi mielestäni aikanaan siirtyä sinne.

En tunne Klingeä kohtaan empatiaa tai antipatiaa. Olin hänelle väline, jonka avulla asioita hoidettiin. Sain vuosien aikana todeta, miten tämä

vastuullinen humanisti toimi, ja opin arvostamaan sitä. Kunniantunto kuuluu maailmaan, jota ei enää ole.

Kun aloin kirjoittaa tätä kirjaa, intellektuellien lajikato oli edennyt pitkälle. Olimme menettäneet Georg Henrik von Wrightin jälkeen Max Jakobsonin, Peter von Baghin, Jörn Donnerin ja nyt Matti Klingen. Intellektuellit ovat toislaisia ja outoja. Heitä on helpompi oudoksua kuin ymmärtää. Tarvitsemme heitä yhteiskunnan laadunparantajina ja toleranssin kasvattajina.

Intellektuellien tehtävänä ei ole sivellä vaseliinia yhteiskunnan ratkaisiin. Intellektuelliksi meritoidutaan väittelemällä ja luomalla painetta julkiseen keskusteluun. Intellektuellit voivat helposti olla viittä eri mieltä, mutta sekin on parempi kuin pysähtynyt julkinen kello, jota vastaan he taistelevat. He voivat syyllistyä infantilismiin, mutta sekin annetaan anteeksi. He kokevat pilkkaa ja oudoksuntaa, mutta sekin vahvistaa heidän rooliaan. Heidän sanoissaan ei ole aina painovoimaa (*gravitas*), mutta he pitävät ajattelun niukkaväkisen karavaanin kulussa.

Enemmistön tyrannia saa aina äänensä kuuluviin.

Intellektuellien on työskenneltävä hartiavoimin kertoakseen näkemyksensä julkisen metelin keskeltä.

Sivistyneistö on ankara sääty. Siihen on vaikea päästä, ja mukana olemiseen vaatii alituista aseman vartiointia.

Matti Klingessä oli ammattipelurin riskinottokykyä ja konserttipianistin häikäisyä.

Hän oli täydellinen kuin Fabergén muna.

Paljosta julkisuudesta huolimatta hän jäi meille tuntemattomaksi ja oudoksi.

Hänen aikansa ei ollut lineaarista, vaan kierteistä.

Se kiertyy yhä hänen ympärilleen.

Hän vastasi yksinkertaisuuteen monimutkaisuudella.

Hänen aikakapselinsa kannattaa avata. Myöhemmin se voi osoittautua tyhjäksi.

Niin hän sen suunnittelikin.

II

PROFESSORIN VIIMEINEN KULKUE

Olemme enemmän samanlaisia kuin erilaisia.

Usein vasta hankalan ihmisen lähtö tuo hänet meille läheiseksi. Kun professori Matti Klinge kuoli 86-vuotiaana, viides maaliskuuta 2023, lyhyt kollektiivinen suru yhdisti kansakuntaa. Lehdet ja sosiaalinen media täyttyivät muisteluista. Kansakunnan oppineisto nousi seisomaan ja osoitti kunnioitustaan. Kaikilla tuntui olevan henkilökohtaista sanottavaa. Yksi aikakausi painui historiaan.

Jotkut ilmoittautuivat professorinsa rakkaimmiksi oppilapsiksi, ja sosiaalisessa mediassa nähtiin hienoista kamppailua, kun joku halusi kertoa olleensa läheisempi kuin toinen. Klingestä kirjoitettiin tyylikkäitä muistokirjoituksia, joiden faktat oli käyty huolella läpi. Helsingin yliopiston muistokirjoituksen kirjoittivat Laura Kolbe, Henrika Tandefelt, Kristina Ranki, Johanna Ilmakunnas ja Märtha Norrback ja *Hufvudstadsbladetissa* ilmestyneen Ranki, Tandefelt ja Ilmakunnas. *Helsingin Sanomien* nekrologin kirjoittivat pitkäaikainen kollega Rainer Knapas ja poika Yrjö Klinge.

Klingeä muisteltiin kollektiivisesti, ja monet yhteisöt kiittivät hänen osuuttaan siinä sivistysnäytelmässä, jota hän niille edusti. Häntä irro-